

Ősbemutató a Várszínház Kamaratermében

A thébai királylány esetét bátyját szeretné eltemetni. Az új uralkodó zsarnoki tilalma ellenére. Kísérteties mentő 1989 októberében — Budapesten. Mintha Szophoklész óta szaporodnának a temetetlen holtak. A jeletlen sírokban szunnyadók. És szaporodnának a „temetetlen bűnök”, a tirannusok föl nem oldozható, emberellenes vétkei. **Eörsi István** Antigoné-adaptációja a Várszínház deszkáin (teljes címen: *Tragédia magyar nyelven Szophoklész Antigoné-jából*) minden mondatával napjaink viharzó történelmét kommentálja. Anélkül, hogy jottányit is változtatott volna a klasszikus remekmű cselekményén, eszmeiségén. *Pusztán* az aktualitás hangjait erősítette föl, az összecsapások irányát tette határozottabbá, a kórus dermesztően ismerős manipulálhatóságát mélyítette el, a szöveg puritán szellemét szavatolta. A korábbi, híres Antigoné-átdolgozásokhoz képest (*Racaine, Alfieri, Anouilh, Brecht*) — óvatosabban nyúlt az eredetihez, a megújult mű esztétikai zártsága, időszerűsége mégis teljes. A Nemzeti Színház fölkerésére készült tragédia végtére a színpadon igazolta létjogosultságát: **Csiszár Imre** rendezői munkája nyomán, akinek valósággal kezéhez simult az átigazított mű szövevénye.

Kietlen börtönudvarra emlékeztet a színtér (*Vayer Tamás* terve). Merthogy Kreon Thébája börtön, akárcsak Shakespeare *Claudiusának* Dániája. A Kamaraterem keskeny nézőterét metszi ketté a macskakövek borította, hosszanti sáv, a durván csapódó, ormóttan fémkapu, s a füstös, lepusztult tűzfal között. Itt téblábol már az új uralkodóra várva, a köpönyegforgató főtisztviselőket vagy épp

magát a népet (így is mondhatnók: a népi küldötteket) megtestesítő vének kara. Viselkedésük igencsak tanulságos. Lojalitásukról mindegyre buzgón biztosítják az elvakultan ítélkező tirannust. Hogy végül — hatalma fogytán, megroppanva — elsőként olvassák fejére (imént még magasztalt) bűnös cselekedeteit. Ugyanazok, akik embertelen „programbeszédét” nemrégiben lelkesen jóváhagyták. Kétségünk sem lehet kilétük felől, amikor vezérük mögé tömörülve, proletárgöggel éneklük, skandálják el a híres szophoklész Ember-himnuszát a hurráoptimizmus rossz emlékű beidegződéseit idézve. Mintha csak a *Bátran előre, elvtársak!* lelkes indulatát szeretnék belénk plántálni. Akárcsak bologató állampolgárai, maga a tirannus is a rosszul szabott, hosszú, szürke lódenkabát uniformizáló viseletében lép a prondra, a rezzenetlen arcú önkényúr, *Bessenyei Ferenc* személyében, akinek szentviten kegyetlensége, sokatmondó tartása, föllépése már-már maga mögé asszociálja a Kreml falán az ünnepi emelvényt. Félelmetes, megátalkodottan hajthatatlan diktátor, akinek homlokát korántsem az „isteni helytartó” személyiségjege övezi, inkább hétköznapi korlátoltság, konok szűklátókörűség olvasható le róla. *Bessenyei* szerencsésen kerül a hexameterek diktálta (antik témákhoz tapadó) patetikus szárnyalást, „prózaisága” hitelesíti a **Csiszár-konceptió** Kreon-figuráját. S amikor utoléri végzete, belülről roppan meg a csapások terhe alatt, nem kísérti meg a fájdalom színfalhasogató kiüvöltésének kínálózó momentuma.

Ki meri vállalni a végzetes kockázatot — a természet, az emberiség törvé-

nyeinek kiteljesítését, szembezegezését ezzel a korlátlan hatalmába szédült korlátolt uralkodóval szemben? *Ráckevei Anna* Antigonéja fanatikus lázadó; *Bessenyei* gránitból (okkalt nem márványból) faragott Kreonjával egy megszállottan mozgékony, vadul üvöltöző, mindenre elszánt amazon háborúzik, akinek férfias jellemébe a politikus fanatizmusától a partizán vakmerőségéig a harcias tulajdonságok egész raja belefér; női mivoltát, a búcsúmonológ kétségbeesett életszeretettől fűtött nagyjelenetét leszámítva, elfedi a kérlelhetetlen ellenálló kemény következetességgel kifaragott alakja. S ha a néző rokonszenvét nem is állítja végig maga mellé, igazának heves hajszolásában, a gyáva férfiakat megszegyénítő vakmerőségében hősi áldozattá magasodik.

Csiszár Imre kristálytisza, puritán előadásában láncszemként kapcsolódnak egymásba a vasszigorral komponált momentumok. Huszadik századi politikai csatározásoktól hangos a színpad. A játéktér s a játékpozíció asszociációs tere egyaránt utal a közelmúltra, s a totalitárius rendszer térben és időben távolabbi történelmi korszakaira, az át-dolgozás kínálta, kézenfekvő lehetőségek kihasználásával. Kreon Antigonét sújtó halálos ítélete inkább a diktátor rögeszmés paranóijából fakad, a hatalmát fenyegető, vélt összeküvéstől való félelméből, semmint a temetkezés isteni rituáléjával való dacolásból. A hatalom egy-személyes önkényé való torzulásának vagyunk a tanúi. Az már csak megfejeli a tragikus hangulatot, hogy a zsarnok a tisztas temetés jussától fosztja meg a hozzátartozókat, mintha a nemzet fájdalmas közelmúltjának gyá-

szos eseményeit idézné, az emlékeztetés, a véstjűslő intelem szellemében.

Az **Eörsi** — **Csiszár** „fogantositotta” rendőrállamban minden kiejtett mondatnak súlya van, és minden szereplőnek fontos helye a cselekményben, az „eszmerendszerben”. Gondosan kimunkált figurák csúpnak össze a börtönsivár színen. *Gáspár Tibor* egyként rettegő, meghunyászkodó, majd könyörtelen végrehajtója Kreon parancsának (az Ór); *Tóth Éva* félénk-bizonytalan, nőies ellenpólusa a hajthatatlan Antigonének (Isméne); *Ivánka Csaba* egy magasabb rendű erkölcs nevében lázadó jós (Theresias), *Lukács Margit* méltósággal viseli a sors csapásait (Eurydiké), *Szersén Gyula* Hírnöke mintha a jövőbeli hatalom ítéletét mondaná ki Kreon zsarnoki uralma fölött. És végül, a manipulált, bologató-helyezkedő vének tanácsának tagjai, élén *Raksányi Gellért* sok tapasztalatot megélt Karvezetőjével, *Botár Endre*, *Pathó István*, *Somogyvári Pál*, *Versényi László* kimunkált, egyéni arcot kínálnak a szöveg szerint arctalan kórustagoknak. Hol csapattá szerveződve, hol egyénre bomolva szólnak bele a cselekménybe, nyomatékosítják a hatalom mögé sorakozó, ingatag jellemű alattvalók **Eörsi**-féle, az igazság szempontjából igencsak elmarasztható álláspontját. A *Szakács Györgyi* tervezte, slamos, szürke posztókabátba bugyolált szereplők, olykor a karnyújtásnyira ülő közönség képébe vágják kommentárjaikat vagy épp vélt igazukat, kontaktus-hidat teremtve a hajdanvolt történet s a jelenkor viharos történelmi eseményeit megélt, mai magyar közönség között. Jogos intelem az okulásunkra.

Metz Katalin